

A kézdívársárhelyi Székely Közlöny „változatos pályafutása” (1879–1881). A kiegyezést követő gazdasági, kulturális fejlődés, valamint a sajtóélet liberális szabályozásának köszönhetően a székelyföldi hírlapirodalom is megélné. A helyi kedvezőtlen gazdasági-társadalmi adottságok miatt azonban a fejlődés – még az általános erdélyihez képest is – lassúbb ütemű volt. Ennek ellenére néhány bátortalan lapalapítás után, a század utolsó negyedében itt is egyre több újságnak sikerült megkapaszkodnia a régió szellemi talajában.

Az élénk kereskedelemmel és jelentős kisipari tevékenységgel büszkélkedő Kézdívársárhelyen¹ a polgári fejlődés kibontakozása a hetvenes évek végére megérlelte a lapalapításhoz szükséges feltételeket. Az értelmiségiek fokozódó megnyilatkozási vágya² mellett ezt jól bizonyítja egy tartalmilag a városhoz kötődő hetilap iránti növekvő igény is. „... bizony-bizony – fogalmazta meg ezzel kapcsolatos elvárásait az újság alapításának egyik lelkes támogatója – elkelve nálunk is a tudomány, mindenekfelett pedig nagyon elkelve a közügyeknek egy oly ellenőrző közege, mely valamit tenni is tudjon a mi elhagyott állapotunk javítására...”³ A technikai háttér megteremtését (1879 őszén már két nyomda is működött itt) követően tehát minden adva volt az új sajtótermék útjára indításához. A kor általános szokásától eltérően – a nagyobb hírverés érdekében egy-egy új lap megjelenését a karácsonyi ünnepekre vagy újévre időzítették – a kiadó a helyi hírek iránti fokozott érdeklődésre való tekintettel igyekezett a lehető leghamarabb lapot adni a helyiek kezébe, így 1879. november 16-án napvilágot látott a *K.-vásárhely és vidéke* mutatványszáma.⁴

A vasárnaponként megjelenő újság külső jellemzői, bár lényegesen nem különböznek a korszak hasonló jellegű hetilapjaitól, mégis szolgálnak egy-két különlegességgel. Első látásra mindenképpen szembetűnő, hogy a címdal felső részén található – két vastag lénia által közrezárt – főcím szerkezete szokatlanul nagyméretű (az első oldal egyharmadát teszi ki). A díszbetűkkel nyomtatott címben a város neve – a korszakban széles körben elterjedt használatnak megfelelően – rövidített formában szerepelt. A nem túl eredeti *K.-vásárhely és vidéke* (mivel a kiadó nem mondhatott le a környékbeli falvak lakóinak a támogatásáról, így is jelezni akarta, hogy a lap nemcsak a helyiekhez szól) cím alatt volt olvasható a lap jellegére utaló alcím: „Ismeretterjesztő, vegyes tartalmú hetilap.” A cím fölött az élőfej baloldalán az évfolyam, középen a megjelenés helye és ideje, jobb oldalon pedig az aktuális szám volt látható. A lappal kapcsolatos további fontos tudnivalókat a fejlécben található szövegdobozok tartalmazták: a szélsőkben a szerkesztőségi irodára, valamint a kiadóhivatalra vonatkozó információk, a nagyobb, középső dobozban az előfizetési árak (egész évre 5 forint, egyes szám 10 krajcár) és a megjelenés gyakoriságára utaló adat volt olvasható. A *K.-vásárhely és vidéke* a kisméretű lapok közé tartozott (245 × 330 mm), ennek ellenére az olvasnivaló mennyiségére valószínűleg senki sem panaszkodhatott, hiszen – messze meghaladva a székelyföldi hetilapok terjedelmét – 12 oldalon jelent meg. (Méretéből adódóan az újság kéthasábos szerkezetű volt).

A helyi újság iránti igény növekedését jól mutatja, hogy a Turóczi László könyvkereskedő

¹ A több mint 5000 lakosú város 28,10%-a iparral és kereskedelemmel foglalkozott. A székelyföldi városok közül ez volt a legmagasabb arány. KOZMA Ferenc, *A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota*, Budapest, Franklin, 1879, 309.

² A sepsiszentgyörgyi *Nemere* „Vidéki élet” rovatában természetesen már kezdettől fogva találkoznak Kézdívársárhellyel foglalkozó írásokkal 1878-ban, de különösen 1879-ben ezek száma folyamatosan gyarapodott. Ezt a tendenciát jól érzékeltetik az egyik újdonsült levelező kezdő sorai: „Nincs ugyan szerencsém becses lapjának levelezője lehetni, mindazáltal engedje meg, hogy mint műkedvelő, néha-néha egyet mást elfecseghessek a városunk kebelében történő figyelemre méltóbb eseményekből s társas életünk nevezetesebb mozzanataiból.” *Nemere*, 1878. április 4.

³ *Nemere*, 1879. október 16.

⁴ Az új hetilap megjelenéséről a *Nemere* november 20-án, a *Vasárnapi Újság* december 21-én számolt be.

Csernátoni úti házában elhelyezett kézisajtó gyakorlatilag a lap előállítására lett üzembe helyezve. De a „Turóczy és Stypulkovski” név alatt működő „újonnan berendezett könyvnyomdában” volt a kiadóhivatal is, ahol a lap anyagi részét illető küldeményeket (előfizetési ár, hirdetési díjak) intézték. A korszak vidéki újságjaihoz hasonlóan főfoglalkozású újságírók helyett a *K.-vásárhely és vidéke* tőzsgárdáját a város fejlődéséért munkálkodó értelmiségiek kisebb csoportja alkotta. Ennek a lelkes közönségnek a munkáját Kézdivásárhely talán legaktívabb polgára, az újságírás terén is komolyabb tapasztalatokkal rendelkező Erdélyi Károly irányította.⁵

Sok kisvárosi lappal ellentétben a *K.-vásárhely és vidéke* nem egy ügyvéd vagy egy élelmes nyomdász, hanem a helyi szellemi elit kezdeményezésének eredményeként látott napvilágot. Mivel a lap programjának véglegesítésében az értelmiségi és hivatalnoki réteg tekintélyes tagjai szerepet vállaltak, a szerkesztő – annak ellenére, hogy elsősorban ez lett volna a mutatószámok rendezése – nem tartotta fontosnak részletesen ismertetni az újság törekvéseit. „Olvasták és bírálatot mondtak felette hivatalosak s a társadalom zömében élő tiszteletre méltó férfiak. Olvasták és bírálatot mondtak azon program felett, mely lapunk megindulását megelőzte s a feladatunk körvonalait magában foglalta. Nem látjuk tehát szükségesnek az elmondottakat ismételni s ezekkel egyetemben magunkat.”⁶ A lapszámokat olvasva azonban természetesen jól kidomborodnak az olvasók elől „eltitkolt” célkitűzések: helyi érdekű időszakai sajtóorgániumként hivatása a „köz szolgálata” volt, hiszen igyekezett mindenről beszámolni, ami a város és vonzáskörzetének olvasóközönségét a megjelenés hetében foglalkoztatta. De a környék társadalmi, közéleti és kulturális kérdései mellett nem hiányoztak az újságból az aktuális politikai hírek sem. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert a kisvárosok jellegzetes információközlő médiuma, a vegyes tartalmú lapok esetében ez nem volt általános gyakorlat, hiszen az érvényben lévő szabályok erre nem adtak lehetőséget.⁷ A szerkesztő gárda azonban nem elégedett meg a több hasonló profilú lappal is tapasztalható megoldással (mindig hangsúlyozva a politikától való távolmaradásukat, néhány rövid hír erejéig kivételt tettek), hanem programszerűen szerették volna a lap olvasóközönségét a fontosabb politikai eseményekről tájékoztatni. Ezért az érvényben lévő jogszabálynak az ez irányú törekvéseikkel való összeegyeztetése vált az indulás egyik legfontosabb problémájává, így a beharangozó cikk gyakorlatilag csak „a lap politikai tartalma megállapításának kérdésével” foglalkozott. Bár elismerte, hogy a közölni kívánt információk a „csinált politika anyagául” is felhasználhatóak, a szerkesztőség – a sajtóvétség elkerülése érdekében kedvezőbben értelmezve a jogszabályokat – ezeket nem politikai mozzanatoknak, hanem „a történelem lebonyolulásának alkatrészeinek” tekintette.⁸ Ennek ellenére klaszszikus, a politikai lapokra jellemző politizálásra természetesen az újság nem akart vállalkozni. Fő

⁵ Erdélyi Károly (1845–1900) Keszthelyről került Kézdivásárhelyre, miután 1873-ban kinevezték az itteni felső népiskola igazgatójává. Itt hamar bekapcsolódott a város oktatási-kulturális életébe, tevékenyen részt vállalt számos egyesület alapításába, vezetésében (pl. a Háromszékmezei általános néptanítói egyesület kézdi járáskörének elnöke, a Székely művelődési és közgazdasági egyesület háromszéki választmányának tagja, a Kézdivásárhelyi Közművelődési Egyesületet alapító tagja). A tanítás mellett már Keszthelyen is vonzotta az újságírás: a helyi *Gyakorlati Mezőgazda* segédszerkesztője, valamint a nagykanizsai *Zala-Somogyi Közlöny* munkatársa volt, majd az 1870-es évek végén nevével a *Nemere* hasábjain is találkozhattak a háromszékiek.

⁶ *K.-vásárhely és vidéke*, 1879. november 16.

⁷ Az 1867 márciusában (Erdélyben csak 1871-től) kisebb változásokkal újra életbe lépett az 1848. évi XVIII. t.c. sajtótörvény értelmében azoknak a tulajdonosoknak, akiknek lapjuk politikával foglalkozott biztosítékot kellett fizetniük (napilapoknál 10.000 forintot, a ritkábban megjelenőknél 5.000 forintot), míg a vegyes tartalmú sajtótermékek nem voltak kauciókötelesek.

⁸ *K.-vásárhely és vidéke*, 1879. november 16.

célkitűzése az volt, hogy az „értékük és jelentőségük” szerint megválogatott hírekkel az „objektív igazságot” figyelemmel kísérrje.

A *K.-vásárhely és vidéke* fogadtatása igazolta nemcsak a születése körül bábáskodók törekvéseit, hanem az újság létjogosultságát is. A város és környékének betűre fogékony lakossága lelkesen pártolta fel az új lapot, amely terjedelmi és tartalmi szempontból is megfelelt bővülő olvasótáborra elvárásainak. (A támogatás mértékével, „az irányukba eddig oly sok oldalról” megnyilvánuló rokonszenvvel a szerkesztő gárda is elégedett volt.) Az olvasóközönségnek kisebb kifogásaik valószínűleg csak a sajtóorgánium nevével kapcsolatban lehettek, hiszen az év végén (december 14-ig öt száma jelent meg) a kiadó úgy döntött, hogy a második évfolyamtól *Székelly Közlöny* néven fog megjelenni.⁹ Ennek megfelelően 1880. január 4-től nem egy átalakításon, hanem csak egy névváltoztatáson átesett lapot vettek kezükbe az olvasók: az évfolyamszámozás folytatódott, és a külseje, tartalma, céljai és a szerkesztési elvek sem módosultak. A szerkesztőség is hangsúlyozta, hogy irányváltásra nem került sor, éppen ezért nem is bocsátkoztak – az olvasók által amúgy is jól ismert – program részletes fejtegetésébe. Emlékeztetőül azonban egy mondatban röviden összefoglalták ezzel kapcsolatos terveiket: „Haladni fogunk ezentúl is következetesen és tántoríthatatlanul a kitűzött irányban, nem térve sem jobbra, sem balra, hanem folyton a célt tartva szemünk előtt.”¹⁰ Összességében – a korábbi számok tanulságait is levonva – továbbra is az olvasói igények minél szélesebb körű kiszolgálását szerették volna megvalósítani, amit a tartalmi színvonal emelése mellett (igyekeztek még több munkatársat megnyerni), „a lap tiszta és csinos kiállítása,” jobb kivitelben való kiadásával (még januárban új gyorsajót helyeztek üzembe) akartak elérni. Mivel az olvasottság növelése nélkül elképzelhetetlen volt a lap talpon maradása és felfuttatása, a szerkesztőség a későbbiekben sem hagyta figyelmen kívül a helyi közönség szélesebb rétegeinek elvárásait. „Mi eddig, mint kezdő magyar nyomdászok és lapkiadók – foglalták össze ezzel kapcsolatos igyekezetüket – minden tőlünk telhetőt elkövettünk, hogy lapunkat úgy alakilg, mint tartalmilag a t. olvasóközönség ízlésének megfelelően állíthassuk ki.”

A *Székelly Közlöny* rovatbeosztás tekintetében nem szolgált sok újdonsággal, tulajdonképpen a vidéki lapársak gyakorlatát követte. Az aktuális belpolitikai kérdéseket tárgyaló közlemények (*Szemle* vagy *Mi újság?*) a címodalton kaptak helyet, így az irodalmi ihletésű írásokat tartalmazó, szórakoztató jellegű fogva az olvasók által kedvelt *Tárcza* a 3–4. oldalon volt olvasható. Minden lapszámban találkozhatunk belső cikkel, és sokszor több mint egy oldalt elfoglaló *Különfélékkel*. Ez utóbbi – címmel ellátott – rövid híreiből értesülhettek az olvasók a vármegyei előljárók utazásairól, előléptetéséről, kinevezéséről, a társasági és kulturális rendezvényekről, az iskolai eseményekről, stb. (A közérdekű hírek mellett a rovat vonzerejét, a feltűnést keltő történetek, érdekességek biztosították.) A fentiekén kívül számonként általában még két-három – az olvasók gyorsabb eligazodása érdekében jól megválasztott állandó címmel megjelölt – közlemény kapott helyet (például *Tanügy, Közgazdaság* stb.). Más sajtóorgánumokhoz hasonlóan, a *Székelly Közlöny* esetében is nagyon fontos szerepe volt a lap anyagi fenntartását biztosító hirdetéseknek, amelyeket többnyire az utolsó két oldalon helyezték el.

A *Székelly Közlöny* története egyáltalán nem mondható mindennapinak, hiszen rövid, kétéves fennállása során folyamatos átalakulásban volt. Az első változás alig másfél hónap múlva következett be: Erdélyi Károly neve eltűnt a lap fejlécéről, a 6. számtól a szerkesztőség és kiadóhivatalnál egyaránt „Turóczy és Stypulkovski” szerepelt. 1880 nyarán újabb jelentős esemény következett a lap életében, hiszen Turóczy László eladta gyorsajótját (és egyben a lap kiadási jogát) Szabó

⁹ Az új elnevezés sem volt túl eredeti (*Székelly Közlöny* néven Marosvásárhelyen is jelent meg hetilap 1867–1868-ban), de kétségtelenül jobban hangzott. Ugyanakkor címválasztásával egyértelműen jelezte, hogy a lap egy sokkal szélesebb olvasóközönséget szeretne ezentúl megcélozni.

¹⁰ *Székelly Közlöny*, 1880. január 4.

Albertnek, aki azt saját házában állította fel a piac mellett, a Zsigmond téren.¹¹ Szabó egyelőre csak Túróczi helyét és szerepét vette át, ezért a nyomdánál és a kiadónál is „Szabó A. és Stypulkovski” név volt feltüntetve. (A tulajdonosváltással érdekes módon Erdélyi Károly is visszatért a laphoz). Három hét után azonban üzlettársa részesedését is megvásárolta, így július 25-én már büszkén hozhatta az olvasók tudomására, hogy a nyomdát „zentül Szabó Albert cég alatt fogom vezetni.”¹²

A személyi jellegű változásokat a *Székely Közlöny* teljes metamorfózisa követte. Mindez azonban nem szerves fejlődés eredményeképpen, hanem – mint látni fogjuk – egyetlen meghatározott cél érdekében következett be. Annak ellenére, hogy a 39. számban a kiadóhivatal közölte olvasóival, hogy a lap „jelenlegi alakjában pártolás hiánya miatt többször nem fog meg jelenni.” A változások szükségességét a támogatás hiánya valószínűleg nem indokolta volna: a nehéz helyzetben lévő újságok esetében tapasztalható „segélykiáltásokkal” nem találkozunk, és az olvasóktól elkészülő Erdélyi Károly is csak röviddel előtte értesült az átalakításról. Mivel egy vegyes tartalmú kiadvány nem szolgálta volna a gyors változást szorgalmazók érdekeit, a profilbővítést azzal indokolták, hogy az olvasók olyan lapot szerettek volna, amelyben a politikai kérdések is „teljesen tárgyilagosan megvitathatók legyenek.”¹³ Mindezek eredményeképpen az október 6-tól hetente kétszer (szerdán és szombaton), nagyobb alakban (290 × 445 mm) de kisebb terjedelemben (4 oldal) megjelenő *Székely Közlöny* politikai, közgazdasági és társadalmi hírlapként folytatta pályafutását.¹⁴

A vegyes tartalmú hetilapnak politikai lappá való alakulása azonban nem a korszakban jól ismert foratókönyv szerint zajlott. Itt tudniillik nem arról volt szó, hogy egy több éve megjelenő, töretlen népszerűségnek örvendő újságot a tulajdonos politikai tartalommal gazdagítva szeretett volna még sikeresebbé tenni. Mivel ez csak az olvasótábor további gyarapításával volt elérhető, a hasonló változáson átesett sajtóorgánumok további fontos jellemzője volt, hogy döntő többségük, ha nem is felelt meg ennek, de igyekezett legalább a „független” újság látszatát kelteni. A *Székely Közlöny* semmilyen szempontból nem követte ezt a mintát, hiszen az átalakítása nem gazdasági, hanem politikai érdekek mentén történt: még egyéves születésnapja előtt – minden különösebb átmenet nélkül – pártpolitikai célokat kiszolgáló lappá vált.

Programadó cikkében az újság élesen támadta a dualizmus rendszerét, amely Magyarországot „ismét provinciális helyzetbe hozta, vitális érdekeinket Ausztriának kiszolgáltatta.”¹⁵ A határozott politikai állásfoglalás mindenki számára egyértelművé tette a Függetlenségi Párt közvetlen befolyását: a célok ismertetése során a szerkesztőség konkrétan meg sem nevezte, hogy ezután mely párt érdekeit fogja támogatni. „Ily vészteljes körülmények között helyesnek és szükségesnek tartjuk a *Székely Közlönyt* azon országos párt támogatására megnyitni – indokolták az átalakítás jelentőségét –, amely zászlajára Magyarország jogos önállóságát írta, amely Magyarországot alkotmányos és törvényes eszközökkel, rend- és törvényellenes felfogás nélkül, a közösgyes rendszerből kiragadni akarja, amely sem többet sem kevesebbet nem kíván, mint a perszonáluniót, annak minden következményeivel együtt, a Habsburg-dynastia jogara alatt.”¹⁶ Az újság igazából nem vált a Függetlenségi Párt hivatalos orgánumává, de amellett, hogy a helyi kérdésekkel kapcsolatos írások

¹¹ A nyomda átköltöztetése miatt – bár a fejlécen a „hivatalos” megjelenési nap, 1880. július 4-e, vasárnap szerepel – a *Székely Közlöny* 27. száma néhány nap késéssel jelent meg.

¹² *Székely Közlöny*, 1880. július 25.

¹³ *Székely Közlöny*, 1880. szeptember 26. *Olvasóinkhoz* 1.

¹⁴ Az „új” *Székely Közlöny* lapszámozása folytatódott (az október 6-i a 40. szám volt), de az oldalszámozást érdekes módon előlről kezdték, a fejlécben található szövegdobozok (nyilván más tartalommal) megmaradtak, az alakváltozásból adódóan ezután a szöveget háromhasábosra tördelték. Ára egész évre 6 forint, egyes szám ár 6 krajcár volt.

¹⁵ *Székely Közlöny*, 1880. október 6.

¹⁶ *Uo.*

függetlenségi szellemben íródtak, széles teret biztosított erdélyi politikusainak (elsősorban Orbán Balázs és Ugron Gábor) nézeteik kifejtésére. Sokszor azonban ez túlmutatott az egyszerű politikai véleménynyilvánításon, ami a lap átalakításában és fennmaradásában játszott meghatározó szerepüket bizonyítja.¹⁷ Az immár politikailag elkötelezett újság rendeltetését például – a szinte minden számban egy-egy hosszabb cikkellel jelentkező – Orbán Balázs is fontosnak tartotta megfogalmazni. Véleménye szerint a *Székely Közlöny* „arra van hivatva, hogy a székely népet felrúzza letargiás álmából” és abban bízott, hogy „a gyáva meghunyászkodás e szégyenletes korszakában a szabadon érző és gondolkodó hazafiak ébresztő harsonája lesz itt, elnémult Székelyföldünkön.”¹⁸

A *Székely Közlöny* politikai tartalommal való bővítésével (valójában pártpolitikai érdekek szolgálatába állításával) teljesen kicserélődtek a laphoz korábban köthető személyek. Erdélyi Károlyt Kézdivásárhelyi tiszti ügyésze, ifj. Szabó Dániel váltotta a felelős szerkesztői asztalnál, aki meglepő módon kiadó tulajdonosa is lett a lapnak (a tulajdonosváltásra valószínűleg azért került sor, mert Szabó Albert vagy nem tudta, vagy nem akarta kifizetni a politikai lapok kiadásához szükséges biztosítékot). Mivel a megfogalmazott politikai elvárásokat csak egy szélesebb társadalmi támogatottságot élvező újság tudta volna teljesíteni, az átalakításban szerepet játszókat mindenképpen szeretnék volna elkerülni, hogy az olvasók a *Székely Közlönyt* az egyszemélyes lapok kategóriájába sorolják. Ennek érdekében a programadó vezércikk után a felelős szerkesztő mellett további tíz, helyi, ismert személy neve szerepelt. A nevek közül nem csak tipográfiaileg nem volt senki kiemelve, de – ifj. Szabó Dániel kivételével – a feladatkörök sem voltak feltüntetve, ami arra enged következtetni, hogy az aláírók valójában csak „nevüket adták” a lap népszerűsítéséhez, egyben erősítve ezzel hitelességét, szavahihetőségét is.¹⁹

Az olvasók által üdvözölt és „szívesen látott” *Székely Közlöny*ről határozott politikai állásfoglalása ellenére is kevesen gyaníthatták, hogy a következő hónapokban pontosan milyen szerepe lesz a helyi társadalom életében: rövid programjának egyik tetszetős gondolatával („nem egyéni ambícióknak, hanem a közérdeknek akarunk szolgálni”) ellentétben az 1881 nyári „választási mozgalom” közeledtével a Függetlenségi Párt választási érdekeit propagáló újsággá vált. A korszakban nem volt ritka, hogy egyes lapok választások előtt valamelyik párt nézeteit, képviselőjelöltjüket népszerűsítette, de a *Székely Közlöny* esetében ez sem a megszokott módon történt. Amellett ugyanis, hogy hasábjain kifejezetten éles hangvételű cikkeiben kritizálták a kormányt,²⁰ olyannyira a párt kampányeszközének tekintették, hogy a politikai lappá való átalakulást szorgalmazók már nem támogatták további megjelentetését. A fő cél a helyi jelölt, Ugron Ákos (Ugron Gábor testvére) mandátumhoz segítségének teljesülése után, június 29-én még egy szám látott napvilágot (1880. október 6. óta összességében ez volt a 75. szám), amelyben ifj. Szabó Dániel tudatta olvasóival, hogy egészségi állapota miatt „vissza kell lépjen” a szerkesztéstől. Nyilvánvalóan ez önmagában nem jelentette volna a lap megszűnését, de ennek okairól egyáltalán nem tett említést, csak reményét

¹⁷ Érdekes módon az átalakult *Székely Közlöny* megjelenése előtt néhány nappal látott napvilágot Kolozsváron az erdélyi Függetlenségi Párti képviselők lapja az *Ellenzék* (1880. október 1.). Figyelembe véve Orbán Balázs vagy Ugron Gábor megnyilatkozásait, ez nem lehetett a véletlen műve: a *Székely Közlönyt* az *Ellenzék* székelyföldi változatának szánhatták.

¹⁸ *Székely Közlöny*, 1880. október 6.

¹⁹ A feltüntetett személyek közül a helyi társadalom köztisztületnek örvendő aktív tagjai (például Barthos Károly, Csíki József ügyvéd, Zajzon Lázár ügyvéd, a városi dalárda vezetője) mellett, voltak idősebb, az 1848/1849-es szabadságharcban szerepet vállaló, a függetlenségi eszme legendás képviselői (K. Horváth Ignác alezredes, Nagy Ezeikiás honvéd, Túróczi Mózes ágyúöntő) is.

²⁰ Jó példa erre a kormánypárt választási csalásait boncolgató vezércikk rövid részlete is: „Jaj annak a pártnak, mely ily úton igyekszik többségre jutni; de százszor, jaj a népnek, mely ily párt által félrevezettetni engedi magát.” *Székely Közlöny*, 1881. június 29.

fejezte ki, hogy az újság nemsokára újra életre kell és „Magyarország függetlenségének és a közélet ellenőrzésének nagy munkájában” újra részt fog venni.²¹

Kézdivásárhely olvasóközönsége valóban nem sokáig maradt sajtótermék nélkül: két hónapi hallgatás után, szeptember 4-én újraindult a *Székely Közlöny*. Ez azonban nem ifj. Szabó Dániel által vizionált formában történt, hiszen nem valószínű, hogy az utóbbi hónapok történései után sokan támogatták volna, hogy a város egyetlen lapja pártok játékszerévé váljon. Ennek megfelelően az új felelős szerkesztő, ifj. Dobay János a lap céljait felvázolta kiemelte, hogy a helyieknek egy „hatalmasoktól saját céljaikra ki nem zsákmányolható lapra,” van szüksége, amely „a közigazgatási, társadalmi élet kisebb-nagyobb kérdéseiben az ok- és ésszerűséget, a világosságot terjessze s a mely egyszersmind mulattató, kedves olvasmányul szolgál”.²² Az ár mellett a lap több tekintetben visszatért az átalakítás előtti időszakhoz (vasárnaponként megjelenő vegyes tartalmú, – tehát nem kaucióköteles – kiadvány volt, amelynek kiadó-tulajdonosa ismét Szabó Albert lett), de külalakja (méret, terjedelem, tördelés) nem változott. Bár az évfolyamszámozás folytatták, az előző periódus végleges lezárását, a követett elvektől való elhatárolódást érzékeltette, hogy a lapszámozást és az oldalszámozást előlről kezdték.

A jól hangzó ígéretek ellenére, a *Székely Közlöny* szeptember 4-én kezdődő újabb korszaka sem bizonyult hosszúnak. Valószínű, hogy újraindításával a kiadónak sajátos célja lehetett: az 1881-ben megjelenő 17 számnak már gyakorlatilag csak az volt a feladata, hogy előkészítse a terepet egy új sajtóorgánum megjelenésének. Ennek megfelelően a *Székely Közlöny* december 25-én végleg megszűnt – ahogyan az előfizetési felhívásban fogalmaztak – „hogy helyet adjon a jövő év első napjától megindulandó Székelyföldnek.”

A Szabó Albert kiadásában megjelenő közigazgatási, társadalmi és szépirodalmi hírlap tehát – az új évfolyamjelzés ellenére – tulajdonképpen utódlap volt, így az átlagos, újonnan alapított kisvárosi sajtóorgánumokra jellemző „gyermekbetegségek,” a *Székelyföld* esetében jóval kisebb mértékben voltak jelen. A kiforrott program, jól áttekinthető rovatstruktúra, vagy a gazdag tartalom is arról tanúskodik, hogy a lap igyekezett minden tekintetben hasznosítani az elődje tapasztalatait. Pozitív fogadtatását annak is köszönhette, hogy kiterjesztette érdekeltségét az egyetlen sajtótermékkel sem rendelkező Csík, majd Udvarhely vármegyére is, így a lap célja „a Székelyföld közigazgatási és társadalmi érdekeinek, igaz önzetlen szolgálása” volt.²³ Bár egy-két tekintetben (kisebb olvasóközönség, rövidebb élettartam) elmaradt a legjelentősebb székelyföldi hírlapok mögött (pl. a sepsiszentgyörgyi *Székely Nemzet*, vagy a csíkszeredai *Csiki Lapok*), az 1906-ig megjelenő *Székelyföldet* is a régió egyik legfontosabb dualizmuskori sajtótermékei között tartjuk számon.

Végigtekintve a *Székely Közlöny* (és elődje a *K.-vásárhely és vidéke*) rövid pályafutását, valóban indokolt a címben használt változatos jelző. Története során ugyanis átesett egy névváltoztatáson, három-három felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa volt, politikai párt érdekeit kiszolgáló politikai lappá változott, majd vegyes tartalmú közlönnyként jelent meg újra, kétszer megszűnt, majd ugyanannyiszor újraindult. Mindez igencsak fordulatos történetet feltételezne bármelyik sajtótermék évtizedes története során is, nemhogy egy alig több mint két éven át megjelenő hírlap esetében.

KOCSIS LAJOS

²¹ *Székely Közlöny*, 1881. június 29.

²² *Székely Közlöny*, 1881. szeptember 4.

²³ *Székelyföld*, 1882. április 2.

A jelvényrajzoló Müller József. Korábban¹ már utaltam rá, hogy a 19–20. század fordulójától kezdődően a nyomdászjegyek viszonylag nagy százalékát nem képzett művészek, hanem „ügyes kezű szaktársak”² készítették. A jegyzett képzőművészek aláírás- és szignótárainak hiányában azonban ezen jelvények alkotóinak kilétére nem könnyű fényt deríteni. Az akcicenszsedőként dolgozó Butkovszky Bertalan után ezúttal egy másik jelvényrajzoló nyomdászra szeretném felhívni a figyelmet.

Joseph Müller-Appenroth – vagy Müller József, ahogy a hazai források emlegetik – rövid ideig Hornyánszky Viktor nyomdájában dolgozott szedőként. Tudjuk, hogy a *Magyar Nyomdászok Évkönyve* 1905. évi kötetének technikai kivitelezése „legfőképpen Fazekas Alajos főművezető, Müller József művezető és Prüner Arnold mesterszedő érdeme” volt. Sokkal nagyobb jelentőséggel bír azonban, hogy „a könyvtáblának Müller József volt a rajzolója, valamint az átellenes oldalon levő mellékletet is neki köszönhetjük.”³ Ezekon ugyanis feltüntette jellegzetes, egyéni *JMA* monogramját, ami egyértelműen azonosíthatóvá teszi grafikai munkáit.

Szakmai pályafutásáról rendkívül keveset tudunk: a Grafikus Művezetők Egyesülete 1908-ban tartott alakuló ülésén a 85 megjelent tag szavazataival választmányi tag lett,⁴ de ezután már kétséges a szereplése az egyesületben. A későbbi fővárosi címtárak szerint 1910-ben⁵ és 1911-ben⁶ Müller Ignác(!) volt a szervezet német titkára, illetve ellenőre. Ez természetesen lehet a címtár szerkesztőinek tévesztése is, hiszen számtalan hasonlóval találkozhatunk ezekben a kötetekben. A későbbi években⁷ azonban már semmilyen funkciót nem viselt Müller nevű nyomdász a művezetők egyesületében.

Magánlakcímei is csupán 1905–1910 között ismertek, többnyire a VII. és a VIII. kerületben lakott, a sűrű változásokból ítélve bérelt lakásokban.⁸ A nyomdai alkalmazottak tekintetében legbővebb adattárunk, Bíró Miklós lexikona⁹ sem ismeri, és az OSZK gyászjelentés-gyűjteményében nincs nyoma. Ez nagy valószínűséggel arra utal, hogy csak rövid ideig dolgozott Magyarországon, majd – a korabeli nyomdásztársadalomban teljesen bevett módon – továbbállt és máshol vállalt kondíciót.

Itt tartózkodása alatt egy méretében kicsi, ám értékes és tartós emléket alkotott és hagyott maga után: megrajzolta a Magyar Nyelvtudományi Társaság jelvényét. Az 1904-ben alapított szervezet már első, 1905-ben megjelent kiadványaiban feltüntette a kör alakú, pecsétszerű klisé lenyomatait, és mindmáig így tesz. Ezzel ez az egyik leghosszabb életű, megszakítás nélkül használt jelvényünk.

A nyitott könyvön szereplő *Nyelvében él a nemzet* jelmondatot minden bizonnyal a megrendelő Társaság szabhatta formai feltételül. Az akkoriban már hagyományosan, szállóigeként használt mottóról Grétsy László¹⁰ derítette ki, hogy legkorábbi ismert szó szerinti forrása Kőváry Lászlónál

¹ SIMON Melinda, *A jelvényrajzoló Butkovszky Bertalan = Magyar Könyvszemle*, 2014, 353–366.

² TANAY József, *Nyomdajegy és nyomdász-címer = Magyar Nyomdászok Évkönyve 1907*, szerk. Novák László, Bp., Könyvnyomdászok Szakköre, 1907, 5–18.

³ *Hornyánszky V. nyomdájának melléklete = Magyar Nyomdászok Évkönyve 1905*, szerk. Novák László és László Dezső, Bp., Könyvnyomdászok Szakköre, 1905, 142.

⁴ *Grafikus Művezetők Egyesülete = Graphica*, 1908/4, 3–4.

⁵ *Budapesti cím- és lakásjegyzék 1910*, 474.

⁶ *Budapesti cím- és lakásjegyzék 1911*, 492.

⁷ *Budapesti cím- és lakásjegyzék 1912*, 516; *Ua. 1913*, 530.

⁸ *Budapesti cím- és lakásjegyzék 1904–1905*, 1440.; *Ua. 1905–1906*, 1452.; *Ua. 1907–1908*, 1501.; *Ua. 1908*, 1576.; *Ua. 1909*, 1644.; *Ua. 1910*, 1632.

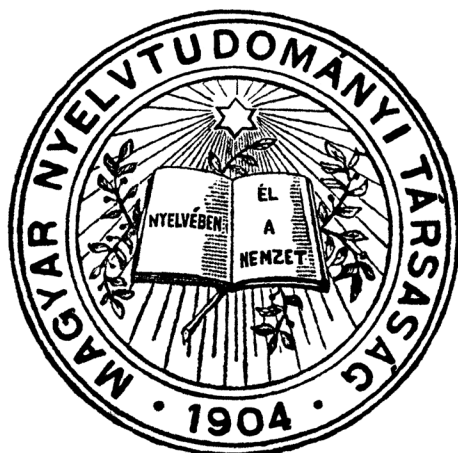
⁹ *Nyomdászati lexikon*, Bíró Miklós, Kertész Árpád, Novák László szerk., Bp., Bíró Miklós, 1936.

¹⁰ GRÉTSY László, *Nyelvében él a nemzet, Egy szállóigénk eredetéről = Édes Anyanyelvünk*, 2014/1, 3.

olvasható 1842-ben.¹¹ A jelvény nagyméretű reprodukcióját illusztrációként közölte maga a rajzoló, Joseph Müller-Appenroth. Rövid budapesti tartózkodása alatt ugyanis saját vállalkozásában kiadott egy könyvet¹² a rajzolás és klisémaratás technikáiról. A német nyelvű kötetből lefordított részleteket közölt a *Magyar Nyomdászlat* 1907-ben¹³ és ő maga is írt egy fényképészeti témájú cikket a lapba egy évvel később.¹⁴

Müller könyvének számos illusztrációja között a 21. oldalon a Magyar Nyelvtudományi Társaság jelvényét is vizontlátjuk – ezúttal azonban a jellegzetes JMA szignóval együtt. Érdekes, hogy a kötetben szereplő ábra sok részletében eltér az eredetitől: egészen más irányba tekerednek a babérágak, a fénysugarak sűrűsége és a könyv árnyékolása is eltérő. Nem az eredeti ábra nagyításáról van tehát szó, hanem egy új rajzról, amelyet talán emlékezetből készített Müller József.

SIMON MELINDA

¹¹ KÖVÁRY László, *Székelyhonról*, Kolozsvár, Lyceumi Nyomda, 1842, 144.

¹² MÜLLER-APPENROTH, Joseph, *Das Zeichnen und Ätzen. Praktische Anleitungen von J. Müller-Appenroth faktor in der K. U. K. Hofbuchdruckerei Viktor Hornyászky, Budapest*, Budapest, Müllers Graphischer Verlag, é. n. [1907 vagy korábban.]

¹³ *Szemelvények Müller-Appenroth J. „Das Zeichnen und Ätzen” c. könyvéből = Magyar Nyomdászlat*, 1907/7, 197–201.

¹⁴ MÜLLER-APPENROTH József, *Értékes találmány fényképező nyomdászok részére = Magyar Nyomdászlat*, 1908/7, 211.